

Альтернатива НАТО: чим загрожує відмова України від Альянсу за домовленістю з Кремлем

Середа, 23 березня 2022 — [Сергій Сидоренко](#), [Ганна Шелест](#)

AFP/EAST NEWS

На фото - бійці миротворчої місії НАТО в Косово, KFOR

[An English version of the article is also available](#)

Питання руху України до НАТО (або ж відмови від вступу, як того вимагає РФ) стало топ-темою останніх днів.

Як українська, так і російська сторони визнають, що "нейтралітет" України є однією з тем переговорів. На цьому публічна згода сторін, звісно ж, закінчується, а у Києві наголошують, що бравурні заяви представників РФ про нібито майже досягнуту згоду – це пропаганда. Ключові питання лишаються неврегульовані.

Утім, в Україні вже почалася дискусія про те, чи варто нам прагнути членства в Альянсі. Хтось каже, що у разі, якщо це настільки критично для Росії, цим можна поступитися. Інші дорікають, що Україна не отримала від НАТО захисту, про який мріяла. Популярною є думка про те, що замість НАТО потрібен інший формат, який давав би Україні ще твердіші гарантії захисту. Власне, останню думку просувають і офіційні посадовці.

Але одночасно з цією дискусією помітні також значні інформаційні зусилля, спрямовані на критику НАТО, на формування за ним іміджу "недієздатної

організації", яка "не підтримує Україну". І хоча треба визнати, що Альянс часом заслуговує на критику – її скоординованість заслуговує на увагу. Як і те, що **більша частина цієї критики ґрунтується на неправді та перекрученнях.**

І насамкінець: зараз частіше, ніж будь-коли, лунають заяви про те, що Україну, мовляв, гарантовано не візьмуть до Альянсу. Мовляв, члени НАТО відверто повідомляли про це керівництво України. Забігаючи наперед: це неправда. І **ті, хто її поширюють, часто знають, що це неправда.**

А реальність полягає у тому, що саме зараз перспектива вступу перетворилася з гіпотетичної на цілком досяжну.

Причому цей **вступ може статися значно швидше, ніж багато хто уявляє,** якщо Україна зараз не відмовиться від євроатлантичного спрямування.

На жаль, останнє є можливим. Є шлях для цього (у рамках угоди з РФ), є готовність частини еліт.

Але **на заваді може стати суспільне розуміння того, наскільки серйозні наслідки це потягне для України.**

1. Чому взагалі йдеться про угоду з РФ, а не про її капітуляцію?

Зараз, нарешті, не лише українці, а й увесь світ повірив у здатність України перемогти у цій війні.

У перші дні після вторгнення західні військові аналітики вірили у "бліцкриг" (ЄП вже розповідала, що через це на початку **навіть припинився потік зброї** до України).

Але зараз все змінилося. Західна розвідка одностайна у тому, що армія РФ "зав'язла" та має величезні, часом нездоланні проблеми на всіх напрямках. Саме через це, як припускають, РФ перейшла до знищення цивільної інфраструктури ракетними ударами. Це не допомагає окупантам у військовому сенсі, але підриває сили України і, як вважають, може схилити Київ до переговорів.

Ми тим більше не ставимо під сумнів боєздатність наших ЗСУ, які вже чотири тижні поспіль доводять світові, що українці точно не планують здаватися і йдуть до перемоги у цій війні.

Але є питання: що саме вважати перемогою?

Остаточна **військова капітуляція** нацистської Росії можлива у разі повалення її керівництва – Путіна, уряду.

Якщо росіяни зроблять переворот самі (наприклад, під тиском санкцій/олігархів) і на цій хвилі припинять війну та заберуть війська з України – це буде непоганим початком. Але ніхто не має ані впевненості у такому розвитку, ані часу, коли він може статися.

Що ж стосується **військової перемоги**, то тут ще складніше.

- Звісно, у фейсбук-дискусіях не гріх пожартувати про "український прапор над Кремлем", але в реальних прогнозах цей варіант ніхто навіть не розглядає. Українські військові хоч і сильні, але не безсмертні, щоби йти на захоплення і тимчасову окупацію Росії (а юридично це мало би саме такий статус). Також ці дії гарантовано не підтримав би Захід (не забуваємо, що зараз ми успішно воюємо не в останню чергу завдяки західному озброєнню, а для наступу будуть потрібні інші типи зброї). Ядерну кнопку у Путіна також ще ніхто не відібрав. І це далеко не всі аргументи.

А якщо не буде повної перемоги та капітуляції РФ – то це означає, що війну завершить лише мирна угода між Україною, РФ та, можливо, також державами-гарантами.

- Тому і факт переговорів про цю потенційну угоду, і намагання Зеленського зустрітися з Путіним – самі по собі не є зрадою.

Суто теоретично, за підписання такої угоди публічно висловлюються обидві сторони – і українське, і російське керівництво.

Головне питання – зміст цих домовленостей.

- Багато важить також воєнна ситуація, за якої домовленості досягнуті. Про це згодом.

А спершу – про елемент можливої угоди, який стосується України та Альянсу.

2. Три варіанти відмови від НАТО

Попри те, що про можливість відмови від НАТО заявляє найвище керівництво держави, а також попри поширення інформаційних хвиль, спрямованих проти співпраці України з Альянсом, відмовитися від руху до членства Києву буде непросто.

Треба бути свідомим того, що **не НАТО стало причиною вторгнення**, тому й відмови від руху до Альянсу недостатньо, щоби задовольнити Путіна. Але це – окрема тема, до якої варто повернутися згодом.

Але для спрощення **уявімо**, що у ході переговорів вдалося домовитися про те, що РФ обіцяє Україні певні дії (зупинку просування військ, відведення своєї армії до якоїсь лінії тощо) в обмін на виконання вимоги Кремля про "нейтралітет", із гарантією відмови України від наміру вступити до НАТО.

Але чи може керівництво України дати такі гарантії?

Як відомо, **прагнення України вступити до НАТО зафіксовані у Конституції**:

- у її преамбулі та у блоці повноважень президента і прем'єра. Без зміни цих пунктів обіцянки Зеленського будуть порожніми.

В Конституції є пряма заборона змінювати її під час воєнного і навіть надзвичайного стану.

- До того ж це доволі довгий процес, який передбачає голосування на двох сесіях Ради та висновок Конституційного суду (який нині не є аж надто лояльним до президента). Завершити внесення змін за пару днів чи навіть тижнів – малореально. І пропускати якісь етапи не можна, бо той же Конституційний суд скасує ці зміни.

Отже, щоби змінити Конституцію, ми маємо досягти такого перемир'я (нехай навіть тимчасового), коли армія не відчуватиме загрози нападу окупаційних військ та на тривалий час відмовиться від режиму воєнного та навіть надзвичайного стану. Повторімося, його скасування "на годинку", поки триває голосування – не спрацює, треба завершити війну, а потім – почати втілення домовленості з РФ.

Тут є дуже різні сценарії:

Перший варіант – це домовленість у ситуації, коли армія агресора утримує значну частину території, окупованої під час нинішнього вторгнення, а отже, буде небезпека нового наступу у будь-яку мить.

Оголошувати завершення воєнного стану за таких умов – самовбивче безглузддя, на це Київ точно не піде (навіть якщо Кремль пообіцяє не нападати – вартість обіцянок РФ ми знаємо). Тому процедура за цього сценарію навіть не почнеться.

Ба більше, за цих умов видається нереальною **будь-яка остаточна угода**. Запитні умови РФ гарантовано не підійдуть Україні. До цього ми ще повернемося.

Другий варіант – підписання миру з РФ після того, як ЗСУ досягнуть проміжної перемоги та виб'ють агресора за межі українського кордону, або як мінімум до межі, контрольованої урядом станом на 23 лютого.

У цьому варіанті угода з РФ є можливою. Вона має включати також інші елементи: наприклад, миротворчу місію (наприклад, від ООН), яка стане на кордоні.

Утім, зміна Конституції лишається геть нереальною. У Верховній раді відмову від НАТО мають підтримати 300 депутатів, а це за чинного складу ВР – абсолютно виключено. Тим більше в ситуації, коли орків виженуть з країни, чимало депутатів поставлять питання: а нащо тоді виконувати їхні вимоги? Навіть у партії влади не буде єдності на підтримку такого рішення.

І нарешті, **третій варіант**, принципово інший: **відмова від НАТО без зміни Конституції**.

Він – єдиний теоретично реальний, тож його варто розглянути окремо.

3. "Політреформа" рішенням Альянсу

Ми не розглядаємо сценарій узурпації влади, скасування Конституції тощо. Україна є демократичною державою з сильною опозицією, де народ здатний скинути керівників, які намагаються стати узурпаторами. Тому чекати на цей варіант може хіба що Росія, яка сприймає світ за своєю матрицею.

Однак є варіант **"відмови від НАТО руками Заходу"**.

Наприклад, якщо Північноатлантична рада відмовиться від свого попереднього рішення про те, що "Україна стане членом НАТО", більше не визнаватиме нас "державою-аспірантом" і ухвалить політичну обіцянку не

поновлювати переговори про членство – то це зробить нікчемними "натівські" норми Конституції, оминаючи процедуру внесення змін до неї.

Утім, є ключова умова.

Без згоди України Альянс ніколи і нізащо на це не піде.

По-перше, це буде немов "ядерна зброя" для урядів США та низки інших держав – їхні виборці сприймуть це як капітуляцію перед Росією.

По-друге, не забуваймо, що в Альянсі рішення ухвалюються консенсусом. Литва чи Польща заблокують рішення про зраду інтересів України.

Однак у разі, якщо про це попросить Київ – ставлення може бути зовсім іншим.

Наприклад, якщо президент, прем'єр та спікер спільно звернуться до НАТО з цим проханням, пояснивши, що це – умова мирної угоди з російською стороною, то Альянс може погодитися, закривши очі на незгоду української парламентської опозиції та частини суспільства.

У цьому сценарії (повторимося, наразі суто теоретичному!) головний виклик для влади буде – зробити так, щоби обурення суспільства було обмеженим, а угода мала хоча би хитку легітимність, а безпекові умови дозволяли говорити про відсутність серйозної військової загрози Україні прямо зараз.

Через це навіть **така домовленість видається реальною лише у разі, коли воєнне становище РФ буде безвихідно програшним.**

- Наприклад, коли війська РФ відкинуть до українських кордонів. Натомість у нинішніх умовах вимоги Путіна будуть неприйнятними для більшості українців – наприклад, вони точно включатимуть визнання Києвом втрати частини територій. Така угода буде сприйматися суспільством як капітуляція і "не злетить".

Українці вірять у перемогу і не готові капітулювати. А угода без суспільної легітимності буде нікчемною і призведе до дуже непростих процесів у країні.

На Банковій це чудово розуміють – не дарма президент Зеленський заявив про готовність консультуватися з людьми ("провести референдум").

От тільки **схоже, що одночасно, принаймні частина українських політичних гравців почала працювати над дискредитацією НАТО, немов превентивно готуючи країну до такого сценарію.**

І хоча деякі їхні публічні претензії мають сенс, більшість є безпідставними.

4. Міф про "слабке НАТО"

"Якби Україна була членом НАТО, війна би не розпочалася".

- Це – слова Зеленського, що необережно прозвучали в інтерв'ю CNN наприкінці минулого тижня. Про подібне президент говорив не раз, ще до вторгнення; тоді це звучало у тому сенсі, що членство України в НАТО потрібне для того, щоби убезпечитися від нової війни.

Чого ж тоді йдеться, що це "необережні" слова?

- Бо в останні 2-3 тижні, невдовзі після початку переговорів з РФ, офіційний Київ почав планомірно і на усіх рівнях (передусім з Банкової) просувати думку про те, що НАТО нам не потрібне, бо Альянс "слабкий" і не має наміру захищати своїх членів у разі агресії РФ, а тому членство у ньому Україні не потрібне.

Ці два твердження є взаємовиключними.

Є всі підстави вважати, що перше з них є щирим, а **друге – свідомо неправдивим**.

- Бо реальність полягає у тому, що держави-члени Альянсу мають все те, чого прагне Україна. Системи ППО, армія союзників "на землі" у східних членах Альянсу, постійне повітряне патрулювання, статтю 5 про колективну оборону...

Якщо з України у січні-лютому, зі зростанням загрози, іноземці виводили своїх військових інструкторів, дипломатів тощо – то у Польщі та державах Балтії **військова присутність союзників лише зростає**. Це відбувається і в останній тиждень, попри те, що загроза нападу Росії на держави Альянсу зростає, і вже звучать навіть прямі погрози керівництва РФ у бік, наприклад, Польщі.

Тож **припущення, що ключові держави-союзники не будуть захищати інших у разі нападу Путіна, позбавлені ґрунту**.

Ви можете спитати: а як же Угорщина?

- Останніми днями став популярним напівжарт, що "угорці вийдуть з НАТО у разі нападу Росії на Польщу". Уряд Орбана зробив усе, щоби його так сприймали. Ганебне ставлення до російської агресії, заборона навіть транзиту зброї своєю територією тощо дають усі підстави сумніватися в тому, що цей член НАТО взагалі є вагомим для Альянсу.

Та на щастя, система колективного захисту побудована таким чином, що маленькі держави-члени хоч і мають вето у поточних голосуваннях, але не можуть заблокувати спільну відповідь Альянсу на напад, якщо той буде реальним.

- А можливість втекти від військових дій для тих держав забезпечується іншим чином. Стаття 5 Договору НАТО хоч і каже про "напад на всіх", але не зобов'язує їх відповідати однаково (зрештою, яка може бути однаковість у відповіді Люксембургу та Ісландії у порівнянні з США?)

Тому відповідь Угорщини може бути різною. Будапешт може зруйнувати свій імідж, довіру до себе з боку інших союзників, але не може заблокувати відповідь Альянсу в разі нападу армії РФ на Литву або Польщу.

Спільна оборона Альянсу запрацює – чи за участю угорських військових, чи без.

А Україна не має цих привілеїв з однієї простої причини: бо ми **поки що** не є членом Альянсу. Зобов'язань захищати нас, та ще й від ядерної держави, США та інші не мають.

Так, можна (і треба!) дорікати союзникам у тому, що вони не усвідомлюють рівня путінського божевілья.

- Але не варто забувати і про те, що кожна держава та кожний оборонний союз мають передусім захищати власні кордони та уникати війни на своїй території. Саме це робить НАТО.

5. Міф "нас ніколи не візьмуть в Альянс!"

Це – ще один аргумент, який зараз доводиться чути. У тому числі особисто від президента, але не тільки від нього. Мовляв, Володимиру Зеленському про це говорили інші лідери у розмовах за закритими дверима.

З усією відповідальністю стверджуємо: **це неправда.**

Ні, Україна не чула від жодного з європейських та північноамериканських посадовців, а тим більше від представників НАТО заяв про те, що нам туди не увійти.

- Навпаки, на всіх без винятку зустрічах лунає протилежне, а у рішеннях самітів Альянсу формулювання щодо України щоразу стають амбітнішими. А у межах розробки нової Стратегічної Концепції НАТО вже точиться дискусія про те, яким може бути шлях до майбутнього вступу до Альянсу держав із наявною окупованою територією (юридично це цілком можливо прописати).

В МЗС та на Банковій також про це знають.

Так, не все безхмарно.

Наприклад, чинний президент США Джо Байден – противник розширення, про що ЄвроПравда неодноразово розповідала. Німеччина теж "поводиться як Німеччина". Тому донедавна здавалося, що двері НАТО хоч і відкриті, але це – питання дуже далекої перспективи.

Утім, зараз все радикально змінилося.

Причиною стало те, що для України нарешті відкрилися двері до іншої організації – Євросоюзу.

- Брюссель розпочав розгляд нашої заявки про вступ, причому за прискореною процедурою. Вже за кілька місяців ми маємо отримати статус кандидата і, у разі завершення гарячої стадії війни, розпочнемо переговори про вступ (деталі домовленості дивіться у статті Кандидатський максимум: як Єврокомісія планує просувати Україну до членства у ЄС). Після цього вступ буде обмежений передусім швидкістю реформ, які проводитиме наша держава.

Але річ у тім, що **політично вступ до НАТО та ЄС тісно пов'язані один з одним**. Цей зв'язок не є формальним, бо це дві різні організації, але політична реальність інша. Не дарма усі держави Східної Європи йшли до них паралельно.

Євросоюз – це про економіку та бізнес. Він дає економічний поштовх, полегшує торгівлю та рух капіталу. У тому числі полегшує інвестиції. Але для інвесторів важливо мати не лише економічний захист, верховенство права тощо. Їм потрібно знати, що їхні інвестиції фізично захищені. Особливо у Східній Європі. Тим більше в Україні.

Гроші німецького, французького, нідерландського бізнесів тощо, які будуть інвестовані в український ринок, потребуватимуть захисту, і ця потреба знищить політичні аргументи проти нашого членства в НАТО, які є у Берліні, Парижі, Гаазі тощо. Тому з наближенням нашого вступу до ЄС перспектива членства у НАТО стане дуже близькою. Понад те, через відмінність процедур дуже імовірно, що до Альянсу ми вступимо навіть раніше, ніж до ЄС.

Але тільки за однієї умови:

- якщо влада та суспільство України не відмовляться від неї вже зараз, виконуючи ультиматум Кремля.

Звичайно, для продовження руху як до НАТО, так і до ЄС необхідно як мінімум зафіксувати лінію окупації. У стані активних бойових дій, розстрілу Маріуполя та Чернігова тощо завданням держави є не євроінтеграція, а оборона. Але і тут без НАТО не обходиться. Хоч ми ще і не стали членом Альянсу.

6. Міф "НАТО нам не допомагає"

Це звинувачення звучить особливо часто, і його особливо дивно чути, зважаючи на те, що ЗСУ захищають нас вже чотири тижні не в останню чергу завдяки багаторічній співпраці з НАТО.

Відвага та патріотизм наших воїнів – це надзвичайно важливо, але цього, на жаль, недостатньо для боротьби проти агресора, який не шкодує людей та техніки для підкорення України.

На щастя, відвага ЗСУ доповнена технологіями та підготовкою за стандартами НАТО, яка передувала вторгненню.

- Україна зараз воює натівською зброєю та отримує натівські розвіддані у режимі реального часу. Завдяки цьому втрати наших військових у бойових зіткненнях значно нижчі, аніж в орків (на жаль, Росія компенсує це обстрілами цивільних об'єктів).

Почнемо з розвідданих.

Розвідка – це найбільш чутлива річ, нею взагалі украй рідко діляться з партнерами за межами оборонного союзу. А обмін даними у таких обсягах, як нині має Україна – це те, чого не буває майже ніколи.

Київ йшов до цього тривалий час. Радники від союзників працювали у Міноборони, Генштабі та інших українських структурах. Ми роками доводили, що є надійним безпековим партнером, що не припускає витоку даних. Півтора року тому – отримали статус партнера з розширеними можливостями (який значною мірою також про розвідку). Без багаторічних зусиль України, спрямованих на вступ до Альянсу, ми би цього не мали.

Тепер щодо зброї.

Поширений аргумент, що, мовляв, "це все зброя держав-членів, а не самого Альянсу, а сам Альянс нам зброї так і не дав". Перша частина цього твердження – правда, хоча дуже спрощена. Але в цілому воно хибне.

Так, матеріальне постачання зброї справді здійснюють саме держави-члени. А як інакше? Сам Альянс не має на своєму балансі жодної гвинтівки або гармати, він не може нічого постачати. Усі армії, усе озброєння належить державам-членам, а роль НАТО – координаційна.

У НАТО немає жодної системи ППО, жодного винищувача чи штурмовика, і критика організації за непостачання зброї є маніпуляцією.

Водночас те, що ми отримуємо зброю від держав-членів, має зв'язок із нашою тривалою співпрацею з Альянсом.

- Він менш виражений, ніж у випадку розвідданих, але він є. Такий потік до України не просто набоїв та снарядів, а високоточного та новітнього озброєння не був би можливим без впевненості союзників у тому, як налагоджені військові процеси у ЗСУ. А реформуванням нашої армії, її логістики, управління, зв'язку тощо Альянс опікується з 2014 року.

Повторимо те, про що йшлося на початку – до Альянсу є купа претензій.

- Його можна критикувати за нерішучість, за боязкість, за небажання вийти за межі власних кордонів. Однак ця критика також стосується рівною мірою його членів – США, Британії, Польщі тощо. Бо це їхня нерішучість, боязкість, небажання. Альянс і його члени поділяють негатив так само, як і позитив.

Натомість **критики намагаються перекласти на НАТО все погане, а все добре приписати союзникам. Це – маніпуляція.**

7. Чи є альтернатива НАТО?

Від представників влади доводиться чути, що ми хочемо відмовитися від НАТО не "в порожнечу", а замінити Альянс новим чи то оборонним союзом, чи то іншим об'єднанням, яке ми самі створимо прямо зараз.

І, мовляв, у ньому ми будемо мати точно такі гарантії, які дає ст. 5 Вашингтонського договору НАТО.

Але **ця обіцянка – наївна. Вона точно не буде виконана.**

Вище вже йшлося, що однією з умов інтеграції з ЄС та НАТО є завершення "гарячої фази" війни.

Але **будь-який інший безпековий союз, який дасть Україні гарантії безпеки, так само неможливо створити під час збройного протистояння, бо для його учасників це означало би автоматичне залучення до війни.**

- А якби США, Польща чи Британія були готові долучитися до війни на нашому боці – то їм не потрібен був би для цього жодний новий союз.
- Держави НАТО вільні у самостійних рішеннях з цього приводу і можуть робити це без згоди союзників. А на практиці, на жаль, не хочуть надавати нам навіть літаки на тій простій підставі, що Україна не є членом НАТО.

Тому зараз максимум можливого – це **папірець на кшталт Будапештського меморандуму.**

- А те, що у цей союз "гарантів" хочуть залучити також Китай (який, до речі, цього не прагне), лише додає небезпеки "нового Будапешта". Безпековий союз, в якому "гарантами", що пообіцяли захищати України, одночасно будуть держави-вороги, Китай та США, а також Росія – це нонсенс. Ця структура навряд працюватиме навіть на папері.

Та й у паперовому вимірі Штати не погодяться на зобов'язуючий документ. Після того, як Байден публічно назвав Путіна воєнним злочинцем, чи погодиться він підписати з ним договір про спільний захист України? Питання риторичне.

Так, можна лише погодитися зі словами Кулеби, Зеленського тощо про те, що **безпекова архітектура світу потребуватиме перебудови після війни.**

- Світ змінився, чимало інституцій довели, що не відповідають новим умовам. РБ ООН втратила дієвість та авторитет. ОБСЄ можна сміливо ліквідувати як безпековий майданчик, якщо не відбудеться її реформи. Не виключене глибоке реформування НАТО чи створення нових безпекових союзів.

Але все це буде **можливо лише після досягнення миру.**

Підсумок війни Росії проти Заходу, яка наразі триває на українській території, ще не визначений. Невідомо, до яких масштабів вона виросте, якими будуть її наслідки тощо. А через це - неможливо встановити обриси світової архітектури і знайти найефективніше місце України у ній.

Натомість **зараз влада пропонує нам відмовитися від НАТО з реальними гарантіями спільної оборони для своїх членів на користь невідомості.**

- І задовольнитися "гарантіями безпеки" від майже напевно недієвої структури з антагоністами (США, Росією та Китаєм) у своєму складі.

Якщо таке рішення все ж ухвалять, значна частина суспільства сприйме його як капітуляцію.

Навіть на фоні тієї кампанії з дискредитації НАТО, свідками якої ми зараз стаємо.

Утім, **лишається сподівання, що все це – лише переговорна стратегія, затягування часу в діалозі з РФ. Але впевненості у цьому немає.**

І на завершення.

Важливо розуміти, що НАТО ще до нашого вступу допомагає Україні не лише зброєю.

Наш рух до Альянсу – це дорога реформ, які змінюють державу, включно з її безпековим сектором та розвідкою, роблять їх ефективнішими, запроваджують кращі практики держав НАТО.

Відмовлятися від цього за умови російської загрози, яка нікуди не подінеться навіть після підписання мирного договору – точно не найкраще рішення.

Автори:

Сергій Сидоренко, редактор "Європейської правди"

*Ганна Шелест, Рада зовнішньої політики "Українська призма", головний редактор
UA: Ukraine Analytica*